

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А. С. МАКАРЕНКА

БЛОКОПИТОВ Василь Іванович

УДК 378.014.6:061.2 (4) (043.3)

**ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Суми–2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник доктор педагогічних наук, професор
Сбруєва Аліна Анатоліївна
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
проректор з наукової роботи,
завідувач кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Огієнко Олена Іванівна
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
НАПН України,
завідувач відділу
інноваційних педагогічних технологій;

кандидат педагогічних наук, доцент
Ковальчук Олена Сергіївна
Луцький національний технічний університет
доцент кафедри іноземних мов.

Захист відбудеться 22 червня 2012 року о 12 год. 30 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 55.053.01 у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка за адресою: 40002, м. Суми, вул. Роменська, 87, ауд. 218.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (40002, м. Суми, вул. Роменська, 87).

Автореферат розіслано 21 травня 2012 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Г. Козлова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах актуальність проблеми забезпечення якості вищої освіти зумовлена вимогами формування конкурентоспроможної особистості, що є успішною на європейському та глобальному ринках кваліфікованої робочої сили. Сьогодні якість вищої освіти є одним із визначальних чинників конкурентоспроможності нашої країни, відтворення інтелектуальних ресурсів суспільства, розвитку духовності народу, запорукою сучасних досягнень та майбутніх успіхів України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави.

Основоположні напрями діяльності щодо забезпечення якості вищої освіти в Україні визначено у документах: Національна доктрина розвитку освіти (2002), Наказ МОНмолодьспорту України № 612 від 13.07.2007р. «Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське світове освітнє співтовариство на період до 2010 року».

Вивчення особливостей забезпечення якості вищої освіти на європейському просторі вищої освіти (ЄПВО) зумовлено необхідністю розв'язання низки суперечностей розвитку національної системи вищої освіти, зокрема:

- між рівнем розв'язання проблеми забезпечення якості вищої освіти в Україні і вимогами, що існують на ЄПВО;
- між традиційними формами оцінювання якості знань у системі вітчизняної вищої освіти та тими, що запропоновано Болонськими реформами;
- між об'єктивною потребою вступу до європейських регіональних та субрегіональних асоціацій із забезпечення якості вищої освіти та недостатнім рівнем готовності українських ВНЗ до участі у цих структурах.

Важливі аспекти проблеми дослідження висвітлено в наукових розвідках вітчизняних та російських науковців: європейська освітня політика (В. Андрущенко, В. Кремень, М. Згуровський, С. Ніколаєнко, Л. Шпаковська та ін.); філософія вищої освіти (В. Вікторов, М. Кісіль, С. Клепко, П. Саух, Н. Сухова та ін.); тенденції розвитку вітчизняної вищої освіти (І. Бабин, Б. Жебровський, М. Карпенко, К. Корсак, М. Ларіонова, та ін.); інтеграційні процеси у сучасній європейській освіті (О. Бражник, В. Луговий, І. Руденко-Мініх, А. Сохнич, Ю. Таран та ін.); якість освіти (Л. Громова, Ю. Захаров, Ю. Зіньковський, І. Ільїнський, С. Ільєнкова, О. Ковальчук, Н. Селезнева, В. Шадриков, Я. Янтар та ін.); управління якістю освіти (Н. Нікітіна, Н. Тереньєва, Г. Шапорєнкова та ін.); забезпечення якості освіти (А. Загородній, Ю. Захаров, Л. Кайдалова, К. Корсак С. Ніколаєнко, А. Павленко, Г. Степенко, С. Шевченко та ін.); моніторинг якості вищої освіти (І. Анненкова, Г. Єльнікова, О. Майоров, Н. Максимчук, З. Рябова та ін.); процеси глобалізації, інтернаціоналізації, розвитку європейського виміру вищої освіти (А. Сбруєва, С. Семенов, А. Семенова, В. Тітарчук та ін.).

Значний інтерес становлять роботи зарубіжних науковців з проблем: європейської освітньої політики (Дж. К. Верховен, К. де Віт, А. Економю, та ін.); забезпечення якості вищої освіти (Д. Ф. Вестерхайджен, П. Уільямс, Л. Харві,

У. Тайхлер, П. Якобссон та ін.); глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти (Ф. Альтбах, К. Кемпбелл, Дж. Найт, П. Скотт та ін.).

Актуальність проблеми, недостатня теоретична та практична її розробленість зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Діяльність європейських організацій із забезпечення якості вищої освіти в контексті Болонського процесу»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною комплексного дослідження кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка «Методологічні, змістові та методичні інновації у професійно-педагогічній підготовці вчителів у контексті запровадження кредитно-модульної системи» (реєстраційний номер 0109U004948). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (протокол № 6 від 28 грудня 2009 р.) та узгоджено Радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 30 березня 2010 р.).

Мета дослідження: з'ясувати теоретичні, організаційні та змістові засади діяльності європейських організацій із забезпечення якості вищої освіти у контексті Болонського процесу, визначити можливості використання прогресивного європейського досвіду в аспекті досліджуваної проблеми в Україні.

Відповідно до мети дослідження визначено **основні завдання дослідження:**

- 1) схарактеризувати понятійно-термінологічний апарат дослідження;
- 2) висвітлити етапи, чинники та виокремити суб'єкти розвитку європейської політики у сфері вищої освіти та, зокрема, щодо забезпечення якості вищої освіти на доболонському та болонському етапах її розвитку;
- 3) окреслити організаційні та змістові засади діяльності міжнародних суб'єктів процесу забезпечення якості вищої освіти: Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти, Європейської асоціації університетів, Європейської асоціації вищих навчальних закладів, Європейського студентського союзу;
- 4) визначити можливості використання прогресивного європейського досвіду в аспекті досліджуваної проблеми в Україні.

Об'єкт дослідження: забезпечення якості вищої освіти на Європейському просторі вищої освіти.

Предмет дослідження: теоретичні, організаційні та змістові засади діяльності європейських організацій із забезпечення якості вищої освіти у контексті Болонського процесу: Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти, Європейської асоціації університетів, Європейського студентського союзу, Європейської асоціації вищих навчальних закладів.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період формування Європейського простору вищої освіти. Нижня межа дослідження: кінець 90-х рр. XX ст. – період прийняття перших офіційних документів щодо утворення ЄПВО (Лісабонська конвенція (1997), Сорбонська декларація (1998),

Болонська декларація (1999). Верхня межа дослідження – 2010 р. – рік офіційного оголошення про створення Європейського простору вищої освіти. З метою системного висвітлення чинників та етапів розвитку європейської освітньої політики, що уможливила Болонський процес та діяльність у його контексті європейських організацій із забезпечення якості вищої освіти (ЗЯВО), хронологічні межі було розширено до 50-х рр. XX ст., тобто до початку євроінтеграційних процесів у сфері вищої освіти.

Територіальні межі дослідження охоплюють країни-учасниці Болонського процесу, на освітні системи яких поширюється діяльність європейських організацій із забезпечення якості вищої освіти.

Для реалізації мети дослідження та поставлених завдань використано комплекс **методів**: теоретичні методи, зокрема *загальнонаукові*: аналіз, синтез, порівняння та узагальнення, що застосовано при опрацюванні програмних документів європейських організацій та робіт вітчизняних і зарубіжних науковців із проблем ЗЯВО; конкретно-наукові: *метод термінологічного аналізу*, використано при визначенні базових понять дослідження; *метод історико-хронологічного аналізу*, який надав можливість визначити часові межі етапів розвитку європейської освітньої політики та її важливої складової – процесу ЗЯВО; *структурно-генетичний метод*, що допоміг у висвітленні основних складових процесу забезпечення якості на всіх етапах його розвитку; *структурно-функціональний метод* застосовано з метою окреслення організаційних та змістових засад діяльності європейських суб'єктів процесу ЗЯВО; *метод наукової екстраполяції* було покладено в основу виявлення можливостей використання досліджуваного досвіду провідних європейських країн у процесі подальшого розвитку процесу забезпечення якості вищої освіти в Україні.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: загальні основи теорії наукового пізнання, діалектичні принципи взаємозв'язку та взаємозумовленості явищ, науковості, історизму, об'єктивності і системності, єдності теорії і практики, національних і загальнолюдських цінностей. Порівняльно-зіставний підхід надав можливість порівняти процес забезпечення якості вищої освіти у досліджуваних країнах; хронологічний підхід допоміг з'ясувати рамки дослідження; системний підхід застосовано у з'ясуванні структурних компонентів процесу забезпечення якості вищої освіти. В основу роботи покладено концептуальні положення:

- порівняльної педагогіки (Н. Лавриченко, М. Ларіонов, О. Локшина, Г. Ніколаї, О. Огієнко, Л. Пуховська, А. Сбруєва); теорії вищої освіти: Ф. Альтбах, В. Андрущенко, М. ван дер Венде, В. Кремень, М. Згуровський, К. Корсак, М. Ларіонова, Дж. Найт, П. Скотт та ін.

Джерельну базу дослідження становлять:

- документи Болонського процесу: декларації (Сорбонська, 1998 р., Болонська, 1999 р.), комюніке міністрів вищої освіти країн-учасниць Болонського процесу (Прага, 2001 р., Берлін, 2003 р., Берген, 2005 р., Лондон, 2007 р.,

Льовен та Лювен-Ля-Ньов, 2009 р., Будапешт-Відень, 2010 р.);

- документи МОНмолодьспорту України (накази, програми, звіти), що стосуються проблем забезпечення якості вищої освіти;
- програмні документи та звіти європейських суб'єктів забезпечення якості вищої освіти;
- конвенції європейських організацій із забезпечення якості вищої освіти (Salamanka–2001, Graz–2003, Budapest–2010, Annual European Students' Conventions);
- аналітичні праці експертів міжнародних асоціацій-учасниць процесу забезпечення якості вищої освіти на Європейському просторі вищої освіти: Б. Андреа (B. Andrea), С. Ахола (S. Ahola), Р. Барнетт (R. Barbett), П. Беннелл (P. Bennell), С. Берган (S. Bergan), Д. Бозо (D. Bozo), М. Гамільтон (M. Hamilton), К. Р. Гонзалес (C. R. Gonzalez), Дж. М. Джезірська (J. M. Jezierska), М. Джернек (M. Jerneck), І. Ендерс (I. Enders), Х-Ю. Еріксен (H-U. Erichsen), Ф. Імода (F. Imoda), Т. Каркошка (T. Karkoszka), Б. Курвале (B. Curvale), Дж. Масшеляйен (J. Masscheleien), Р. Нордвал (R. Nordvall), В. Дж. Папазоглоу (V. J. Papazoglou), А. Раухваргерс (A. Rauhvargers), С. Робертсон (S. Robertson), Т. Сцанто (T. Szanto), Н. Харріс (N. Harris), Н. Хіренс (N. Heerens), Т. Шопов (T. Shopov) та ін.;
- матеріали практичних семінарів та спільних проектів групи Є-4: «Процедури забезпечення якості у Європейській вищій освіті» (Хельсінкі, 2003), «Вивчення процесів конвергенції у забезпеченні якості вищої освіти» (Хельсінкі, 2005), «Європейські Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості на Європейському просторі вищої освіти» (Хельсінкі, 2005), «Тенденції Європейської вищої освіти» (Брюссель, 1999, 2001, 2003, 2005, 2007, 2010);
- наукові статті та монографічні дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців з питань реформування систем вищої освіти, розвитку європейського виміру освіти та європейської освітньої політики (В. Андрущенко, О. Бражник, В. Кремень, Г. Козлакова, К. Корсак, С. Ніколаєнко, А. Похресник, С. Бін, П. Волш, Д. Вудхауз, Б. Кеєм, А. Маршал, Б. Неткова) та ін.;
- матеріали вітчизняних і зарубіжних наукових періодичних видань: Вища школа, Вища освіта України, Дзеркало тижня, Віче, Высшее образование в России, A Quality in Higher Education, Tertiary Education and Management, International Higher Education, Higher Education Research and Development, International Journal of Educational Development, Management in Education, European Journal of Education, European Educational Research Journal, Assessment and Evaluation in Higher Education, Quality in Higher Education, Journal of Philosophy of Education, Journal of Studies in International Education, Higher Education Dynamics та ін.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що *вперше* цілісно з'ясовано теоретичні, організаційні та змістові засади діяльності

європейських організацій із забезпечення якості вищої освіти у контексті Болонського процесу; визначено етапи розвитку процесу забезпечення якості вищої освіти у європейському регіоні в контексті Болонського процесу: 1) підготовчий (80–90-ті роки XX ст.); 2) інтеграції політичних зусиль суб'єктів Болонського процесу (1999–2001); 3) структурно-організаційних змін процесу ЗЯВО (2001–2003); 4) розвитку процесу культури якості вищої освіти (2003–2005); 5) перетворення завдань ЗЯВО на першочерговий пріоритет розвитку Європейського простору вищої освіти (2005–2007); 6) упровадження європейських стандартів якості вищої освіти (2007–2009); 7) підведення підсумків та визначення подальших перспектив діяльності на майбутнє (2009–2010); 8) подальшого розвитку ЄПВО і процесу ЗЯВО (з 2010 р.); окреслено організаційні та змістові засади діяльності європейських суб'єктів процесу забезпечення якості вищої освіти: Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти, Європейської асоціації університетів, Європейської асоціації вищих навчальних закладів, Європейського студентського союзу; сформульовано рекомендації щодо розвитку процесу забезпечення якості вищої освіти в Україні на національному, регіональному та інституційному рівнях.

Уточнено: хронологічні межі та змістові характеристики етапів розвитку європейської політики у сфері вищої освіти: 1) установчий (1957–1971); 2) становлення європейського академічного співробітництва (1971–1983); 3) урізноманітнення форм та поглиблення змісту європейського академічного співробітництва (1983–1992); 4) розвитку європейського виміру змісту вищої освіти (1992–1999); 5) утворення Європейського простору вищої освіти (1999–2010); основоположні поняття дослідження: «якість освіти», «якість вищої освіти», «забезпечення якості вищої освіти» «глобалізація», «інтернаціоналізація», «інтеграція», «бенчмаркінг», «конвергенція» та ін.

Подальшого розвитку набуло: окреслення перспектив розвитку процесу забезпечення якості вищої освіти на сучасному етапі Болонського процесу (після проголошення про створення Європейського простору вищої освіти); характеристика процесу модернізації системи вищої освіти в Україні.

До наукового обігу введено маловідомі документи, наукові джерела, пов'язані з дослідженням діяльності європейських організацій із забезпечення якості вищої освіти.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні положення та висновки щодо теоретичних, організаційних та змістових засад діяльності європейських організацій із забезпечення якості вищої освіти можуть бути використані в контексті модернізації вітчизняної системи вищої освіти в цілому та процесу забезпечення якості вищої освіти зокрема; у навчальному процесі педагогічних ВНЗ в рамках викладання навчальних курсів «Порівняльна педагогіка вищої школи» та «Історія педагогіки», спецкурсів із зарубіжної педагогіки. Джерельна база та матеріали роботи будуть корисними дослідникам для здійснення наукових розвідок з проблем інтернаціоналізації вищої освіти, інтеграції національних систем вищої освіти на ЄПВО та

удосконалення механізмів забезпечення якості вищої освіти на європейському освітньому просторі.

Результати дослідження впроваджено в навчальний процес Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (довідка № 423 від 20.03.2012 р.), Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 238 від 20.03.2012 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 215/01 від 01.03.2012 р.).

Апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалася на науково-практичних конференціях і семінарах різного рівня: *міжнародних* – «Розбудова освіти для суспільства знань: мова, полікультурність, особистість» (Умань, 2010); «Соціалізація молодшої особистості: культура, освітня політика, технології формування» (Суми, 2011); «Розвиток освітніх систем у глобальному вимірі: тенденції і прогнози» (Умань, 2011); *всукраїнських* – «Мовна особистість студентів-філологів і учнів загальноосвітніх шкіл у сучасній парадигмі освіти» (Суми, 2010); «Освіта в інформаційному суспільстві: філософські, психологічні та педагогічні аспекти» (Суми, 2010); «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії» (Рівне, 2011); «Порівняльно-педагогічні студії-2010» (Київ, 2010); «Компаративістські підходи підтримки та розвитку обдарованості» (Київ, 2011); на *регіональній* щорічній науково-практичній конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського національного аграрного університету (Суми, 2010). Основні положення, результати й висновки дисертаційного дослідження обговорювалися й здобули позитивну оцінку на засіданнях кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження було висвітлено в 15 одноосібних публікаціях, з яких: 6 статей у наукових фахових виданнях, 2 статті у наукових виданнях, 7 тез доповідей на науково-практичних конференціях та семінарах.

Структура дисертаційного дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 342 найменування, з них 225 англійською мовою, 8 таблиць і 20 рисунків та 22 додатка на 40 сторінках. Повний обсяг тексту дисертації – 273 сторінки. Основний зміст викладено на 196 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет; вказано методи, територіальні і хронологічні межі дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; наведено інформацію про апробацію, впровадження результатів дослідження, публікації за темою дисертації.

У першому розділі – **«Теоретичні засади та етапи розвитку процесу забезпечення якості вищої освіти у європейському регіоні»** – на основі вивчення вітчизняних і зарубіжних джерел схарактеризовано понятійно-термінологічний апарат дослідження; уточнено хронологічні межі та змістові

характеристики етапів розвитку європейської політики у сфері вищої освіти у доболонський та болонський етапи її розвитку; визначено етапи розвитку процесу ЗЯВО у європейському регіоні у контексті Болонського процесу.

Систематизація підходів до трактування поняття «якість вищої освіти», що мають місце в документах міжнародних організацій (ЮНЕСКО, ОЕСР, ЄС, РЄ, ЄАУ та ін.), у державних документах України, у наукових розвідках вітчизняних та зарубіжних науковців у сфері теорії вищої освіти дозволяє трактувати вихідне поняття дослідження *якість вищої освіти* як збалансовану відповідність ресурсної бази системи вищої освіти, її процесуальних характеристик, результату та зовнішнього контексту функціонування системи вищої освіти цілям, потребам і соціальним очікуванням основних споживачів освітніх послуг.

З метою цілісної характеристики поняття «забезпечення якості вищої освіти» з'ясовано сутність низки пов'язаних з ним понять: *управління якістю освіти, ліцензування, атестація, акредитація, оцінка якості, аудит, моніторинг, рейтинг* та поняття, що стосуються міжнародного виміру забезпечення якості вищої освіти: *інтернаціоналізація, глобалізація, європеїзація, регіоналізація, інтеграція, бенчмаркінг, конвергенція*.

Застосування методу історико-хронологічного аналізу надало можливість уточнити часові межі та змістові характеристики етапів розвитку європейської політики у сфері вищої освіти в цілому та у сфері ЗЯВО зокрема. У контексті теми дослідження перший етап розвитку європейської освітньої політики (1957 – 1971 рр.) визначено як *установчий*, оскільки в цей час було створено перші регіональні організації, до завдань діяльності яких входила політична підтримка розвитку освіти (Римський клуб (1957), Європейське економічне співтовариство (1957)). Установлено, що перспективи розвитку освіти визначалися в політичних документах цього періоду в контексті її внеску в національну економіку. Ідея кооперації у сфері освіти носила декларативний характер. Першою з міжнародних організацій академічної співпраці стала створена у 1959 р. Асоціація європейських університетів.

На другому етапі (1971 – 1982 рр.) – *початку європейського академічного співробітництва* було запроваджено перші об'єднані програми професійного навчання, покликані стимулювати співробітництво й мобільність у галузі вищої освіти. З'ясовано, що з 1971 р. почалися регулярні зустрічі міністрів освіти західноєвропейських країн з проблем розвитку вищої освіти. Виявлено, що інтереси академічної громади в освітній політиці регіону стали представляти створені на цьому етапі міжнародні організації академічного співробітництва, зокрема Європейський центр вищої освіти – UNESCO-CEPES (1972) та Західноєвропейське студентське інформаційне бюро (1982).

Третій етап (1983–1992 рр.) – *формування європейського виміру змісту вищої освіти*, в рамках якого було створено ряд міжнародних академічних програм студентської мобільності (Commet, Erasmus, Lingua, Tempus та ін.). Аналіз документальних джерел засвідчив розширення спектра організацій, що представляли інтереси академічної співпраці ВНЗ регіону: Центр вивчення політики вищої освіти – CHEPS (1984) та Європейська асоціація вищих

навчальних закладів – EURASHE (1990), діяльність яких мала не лише інформаційний, але й аналітичний характер.

Четвертий етап (1992–1999 рр.) визначався *інтенсифікацією цілеспрямованих інтеграційних процесів* у європейській вищій освіті. Роль головних суб'єктів освітньої політики регіону міцно затвердилася за Європейським Союзом (1992 р. засн.) та Радою Європи, що мала на той час тривалі традиції впливу на розвиток вищої освіти в регіоні. Виявлено, що до представництва професійних інтересів академічної громади долучилася створена на цьому етапі Європейська конфедерація конференцій ректорів Європейського Союзу (1996).

П'ятий етап (1999–2010) – *утворення Європейського простору вищої освіти*, в межах якого здійснювалася багатоаспектна та багаторівнева взаємодія широкої сукупності організацій, що беруть участь у забезпеченні якості вищої освіти на національному та наднаціональному (субрегіональному та регіональному) рівнях: передусім пан-європейські суб'єкти освітньої політики ЄС та РЄ, а також наднаціональні та національні суб'єкти Болонського процесу.

У рамках історико-хронологічного аналізу європейської політики у сфері вищої освіти було виокремлено вісім етапів розвитку процесу забезпечення якості вищої освіти: 1) *підготовчий* (80–90-ті рр. XX ст. – до підписання Болонської декларації) – розробка теоретичних та організаційних засад процесу ЗЯВО, здійснюваного на національному та європейському рівнях, та проведення масштабних пілотних експериментів розвитку процесів забезпечення якості на національному рівні; 2) *інтеграції політичних зусиль суб'єктів Болонського процесу навколо ЗЯВО* (1999–2001 рр.) – залучення до вирішення питань забезпечення якості всіх зацікавлених сторін: урядів, міжнародних організацій, ВНЗ, студентських спілок, бізнесових структур. Документально було підтверджено пряму залежність успішності процесу інтернаціоналізації вищої освіти від її якості; 3) *структурно-організаційні зміни процедур забезпечення якості вищої освіти* (2001–2003 рр.) – упровадження Європейської кредитно-трансферної та накопичувальної системи (ECTS); розробка механізмів розвитку мобільності студентів, викладачів, дослідників та адміністраторів; розробка стратегій навчання впродовж життя; 4) *розвиток культури якості вищої освіти* (2003 – 2005 рр.) – залучення ВНЗ до вирішення проблем ЗЯВО на інституційному рівні; 5) *перетворення завдань ЗЯВО на пріоритет європейської освітньої політики* (2005–2007) – співпраця Групи Є-4, до якої увійшли провідні європейські організації, що представляють інтереси всіх зацікавлених сторін у вирішенні проблем ЗЯВО на регіональному просторі вищої освіти; розробка Європейських стандартів і рекомендацій щодо ЗЯВО; 6) *запровадження перших європейських стандартів ЗЯВО* (2007–2009 рр.) – здійснювалися зусилля щодо запровадження європейських стандартів ЗЯВО на Європейському просторі вищої освіти та моніторинг тенденцій досліджуваного процесу; 7) *продовження розробки та запровадження європейських стандартів та підведення попередніх підсумків* (2009–2010 рр.) – поступове долучення до розроблених стандартів країн-учасниць Болонського процесу, оцінка здобутих результатів та визначення перспектив діяльності на майбутнє;

8) подальшого розвитку *Європейського простору вищої освіти* (з 2010 р.) та процесу ЗЯВО на інституційному, національному та наднаціональному рівнях. Доведено, що новостворений ЄПВО став прикладом багаторівневої транскордонної співпраці у сфері забезпечення якості вищої освіти.

Таким чином було доведено, що проблема ЗЯВО посідала важливе місце у європейській освітній політиці як у доболонський, так і в болонський етапи розвитку європейської освітньої політики. У рамках Болонського процесу було розроблено та запроваджено європейські стандарти та рекомендації щодо ЗЯВО на інституційному, національному та наднаціональному рівнях. До процесу ЗЯВО було залучено європейські організації, що представляли інтереси всіх зацікавлених сторін.

У другому розділі – **«Організаційні та змістові засади діяльності європейських організацій із забезпечення якості вищої освіти»** – окреслено засади діяльності європейських суб'єктів процесу забезпечення якості вищої освіти: Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти, Європейської асоціації університетів, Європейської асоціації вищих навчальних закладів, Європейського студентського союзу.

З'ясовано, що Болонський процес об'єднав незалежних наднаціональних суб'єктів, зацікавлених у забезпеченні якості вищої освіти, у Групу Є-4, яку було створено після зустрічі міністрів освіти у Празі (2001 р.).

Встановлено, що інтереси національних держав – членів Болонського клубу та політичних суб'єктів пан-європейського рівня (ЄС, РЄ) у Групі Є-4 представляла *Європейська асоціація з забезпечення якості вищої освіти* (ЄМЗЯ), яку було засновано у 2000 році з метою активізації регіональної співпраці з забезпечення якості вищої освіти. Показано, що ідея створення ЄМЗЯ пов'язана з проведенням Європейського пілотного проекту з оцінювання якості вищої освіти (1994–1995), який продемонстрував цінність обміну досвідом у галузі забезпечення якості вищої освіти. Вивчення документів організації дозволяє констатувати, що з дискусійного форуму кількох агенцій-ентузіастів Асоціація перетворилася на одного з найбільш потужних суб'єктів процесу ЗЯВО на Європейському просторі вищої освіти: на сьогодні до складу ЄМЗЯ входить 41 агенція й організація з 21 країни. Структурно-логічний аналіз змістових засад діяльності Асоціації дозволяє стверджувати, що впродовж розвитку Болонського процесу ЄМЗЯ здійснювала консультативну, аналітичну, моніторингову та законотворчу діяльність, спрямовану на стандартизацію процесів ЗЯВО на Європейському просторі вищої освіти.

Вивчення процесуальних засад діяльності Асоціації свідчить про її активну багатосторонню співпрацю з організаціями-членами (передусім з Мережею з забезпечення якості вищої освіти Центральної та Східної Європи, Скандинавською мережею з забезпечення якості вищої освіти, Європейським консорціумом з акредитації, Європейською організацією з забезпечення якості дистанційного навчання та ін.), що слугувало розвитку процесу ЗЯВО як на інституційному, так і на національному й наднаціональному рівнях.

Підкреслено, що головним результатом діяльності ЄМЗЯ стало

запровадження Європейських стандартів та рекомендацій щодо забезпечення якості освіти на ЄПВО (2005 р.) та Європейського реєстру з забезпечення якості вищої освіти (2007 р.).

Доведено, що метою діяльності *Європейської асоціації університетів* (ЄАУ) як основного представника академічних інтересів провайдерів вищої освіти на ЄПВО стала підтримка університетських цінностей, розширення університетської автономії, підвищення відповідальності університетів за якість наданих освітніх послуг, вплив на освітню політику в регіоні на національному та європейському рівнях.

Аналіз діяльності ЄАУ дозволив дійти висновку щодо провідної ролі Асоціації у здійсненні наукового супроводу процесу ЗЯВО на *європейському* рівні: з 2001 р ЄАУ регулярно ініціює й реалізує міжнародні проекти, що передбачають залучення широкого кола університетських учених та експертів міжнародних організацій-партнерів до розробки та апробації механізмів ЗЯВО на інституційному, національному та міжнародному рівнях, до розробки організаційних засад внутрішньої культури якості діяльності ВНЗ.

Підкреслено, що основним інструментом моніторингу результатів освітніх реформ, здійснених державами-членами Болонського клубу, став проект «Тенденції Європейської вищої освіти», у рамках якого приділялася пріоритетна увага проблемам демократизації доступу до вищої освіти, взаємозв'язку рейтингів і якості освіти; динаміці розвитку та гармонізації механізмів зовнішнього та внутрішнього забезпечення якості, підготовці студентів як експертів для зовнішнього забезпечення якості вищої освіти.

З'ясування організаційних засад діяльності ЄАУ показало, що починаючи з 2006 року Асоціація проводить щорічні *Європейські Форуми з забезпечення якості*, що є полілогом експертів національних агенцій із ЗЯВО, науковців, університетської адміністрації та студентів. Форуми утворили унікальну платформу для обміну досвідом між основними суб'єктами, зацікавленими у процесі ЗЯВО. Згідно зі стратегією Асоціації, подальше формування ЄПВО не повинно обмежуватися формальними структурними змінами, має брати до уваги конкретні потреби всіх дисциплінарних сфер та всіх категорій споживачів освітніх послуг.

Установлено, що *Європейська асоціація вищих навчальних закладів* (ЄАВНЗ) представляє в рамках болонських реформ інтереси як закладів вищої професійної освіти, так і громадян, зацікавлених у навчанні впродовж життя. Аналіз змістових засад співпраці ЄАВНЗ з організаціями-партнерами свідчить про активну діяльну позицію Асоціації не лише в європейському регіоні, а й поза його межами. ЄАВНЗ задіяна в освітньо-політичній діяльності, співпраці з бізнес-структурами, університетами, профспілками; ініціює процеси інтернаціоналізації, автономізації, міжнародної акредитації закладів вищої освіти, підвищення рівня соціальної справедливості в освіті та фінансового забезпечення вищої освіти в регіоні.

Доведено, що основними результатами діяльності ЄАВНЗ є розробка та практичне втілення стратегій «навчання впродовж життя», що виступають

вагомим інструментом забезпечення гнучкості у працевлаштуванні та готовності особистості до суспільних та професійних змін.

Аналіз змістових та процесуальних аспектів діяльності *Європейського студентського союзу* (ЄСС) дає підстави для висновку, що основною місією організації є представлення та підтримка освітніх, соціальних, економічних та культурних інтересів студентів на європейському рівні. ЄСС виборов статус рівноправного партнера у групі супроводу Болонського процесу. Свідченням змістового різноманіття діяльності ЄСС у процесі забезпечення якості вищої освіти є тематика реалізованих проєктів: «Участь студентів у створенні Європейського простору вищої освіти» (2001), «Забезпечення якості та акредитація» (2003), «Фінансування вищої освіти» (2005) та ін.

У дослідженні схарактеризовано значення серії матеріалів аналітичних розвідок експертів ЄСС «Болонський процес очима студентів» (2003, 2005, 2007, 2009) для оцінки як здобутків, так і недоліків Болонських реформ вищої освіти. Політична діяльність ЄАУ відображалась у підписанні конвенцій, які підтвердили міцну позицію Союзу як представника студентських інтересів на Європейському просторі вищої освіти.

Таким чином, кожна з організацій-членів Групи Є-4 виступала представником певної наднаціональної спільноти – політичної, академічної, професійної, наукової, студентської тощо, зацікавленої в розвитку процесу забезпечення якості вищої освіти в ЄПВО. Виявлено, що організації здійснювали взаємодію в розробці та реалізації найважливіших програм ЗЯВО.

У третьому розділі – **«Становлення процесу забезпечення якості вищої освіти в Україні в контексті Болонського процесу»** визначено особливості розвитку процесу ЗЯВО в Україні у контексті Болонського процесу, сформульовано рекомендації щодо використання прогресивного європейського досвіду у розвитку цього процесу у вітчизняній системі вищої освіти.

З'ясовано, що основними здобутками нашої країни у сфері ЗЯВО після приєднання до Болонського процесу у 2005 р. стали: створення Національної групи промоутерів БП в Україні (2006 р.), запровадження у 2006/07 навчальному році в усіх ВНЗ III-IV рівнів акредитації Європейської кредитно-трансферної системи; приєднання нашої країни до Європейського реєстру забезпечення якості (2008 р.), участь у проєкті Tempus «TRUST» (2011 р.). У рамках проєкту визначено пріоритетні напрями розвитку процесу забезпечення якості української вищої освіти, зокрема: розробка нової стратегії ЗЯВО; створення уніфікованої системи забезпечення якості освіти; надання організаційної, інформаційної та технічної підтримки системі ЗЯВО; підготовка персоналу ВНЗ до впровадження нової системи забезпечення якості освіти; формування культури якості тощо.

Здійснено порівняльну характеристику болонської та української структурно-функціональних моделей вищої освіти. Передусім з'ясовано, що болонська модель орієнтована на потреби особистості, в той час як українська – на потреби суспільства. Визначено відмінності в підходах до фінансового забезпечення вищих навчальних закладів, найбільш вагомою з яких є

обґрунтована принципом соціальної справедливості підтримка окремих осіб у рамках болонської моделі на відміну від української, що націлена на підтримку інституцій. Показано, що Болонська модель передбачає автономію університетів та гнучкі механізми адміністрування на противагу централізованій моделі управління вітчизняною вищою освітою.

Здійснення компаративного аналізу європейського та українського досвіду забезпечення якості вищої освіти та застосування методу наукової екстраполяції дозволили визначити можливості використання прогресивного європейського досвіду ЗЯВО в системі вищої освіти України на національному, регіональному та інституційному рівнях. Запропоновані рекомендації передбачають здійснення системи заходів політичного, адміністративного, науково-педагогічного, організаційного характеру.

На національному рівні доцільним бачиться завершення законодавчого регулювання широкої сукупності структурних та якісних змін, що відбулися в системі вищої освіти України в рамках Болонського процесу; приведення рівня державного фінансування сфери вищої освіти у відповідність до європейського рівня; організація та проведення щорічних національних наукових форумів із проблем ЗЯВО; заохочення українських ВНЗ до вступу в міжнародні мережі та асоціації з забезпечення якості вищої освіти; сприяння підвищенню рівня інтернаціоналізації діяльності ВНЗ України; створення незалежних національних агенцій із забезпечення якості вищої освіти; створення українського реєстру агенцій з ЗЯВО; розробка та запровадження стратегій входження кращих українських ВНЗ до світових рейтингів університетів; подальший розвиток національних рейтингів українських вищих навчальних закладів, методологія яких враховує як європейський та світовий досвід, так і національні реалії тощо.

На регіональному рівні вважаємо необхідним утворення регіональних мереж та асоціацій з ЗЯВО; сприяння проведенню регіональних науково-практичних форумів, майстер-класів, конференцій, круглих столів щодо ЗЯВО для адміністрації та професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів у відповідності до чинних вимог до якості підготовки спеціалістів; організація регіональних семінарів для подальшої розробки спільних напрямів роботи щодо ЗЯВО; активне залучення засобів масової інформації до висвітлення кращого досвіду ВНЗ щодо забезпечення якості вищої освіти; заохочення та сприяння регіональним «ярмаркам професій»; створення регіональних робочих груп щодо питань якості вищої освіти, які охоплюють представників усіх зацікавлених сторін тощо.

На інституційному рівні важливим є формування політики університету та визначення процедур підвищення культури якості ВНЗ; стратегічне планування діяльності ВНЗ щонайменше на 10-15 років; визначення університетом пріоритетних напрямів навчальної й наукової діяльності, що відповідають потребам регіону та інституційного розвитку; залучення студентської молоді до процесу ЗЯВО; здійснення моніторингу та періодичне оновлення змісту навчальних програм, запровадження методів студентоорієнтованого навчання;

встановлення інституційних критеріїв для прийому на навчання студентів; збільшення привабливості кар'єрного росту дослідників-початківців для забезпечення високої якості наукових досліджень; посилення відповідальності професорсько-викладацького складу та адміністрації ВНЗ на розв'язання проблем забезпечення якості підготовки спеціалістів.

Проведене дослідження, що полягає в з'ясуванні теоретичних, організаційних та змістових засад діяльності європейських організацій із забезпечення якості вищої освіти у контексті Болонського процесу, у визначенні можливостей використання прогресивного європейського досвіду в аспекті досліджуваної проблеми в Україні дає підставу сформулювати такі **висновки**:

1. Характеристика понятійно-термінологічного апарату дослідження дозволила виокремити дві групи понять, що визначають сутність досліджуваного феномену – процесу забезпечення якості вищої освіти. Одна з них є похідною від поняття «якість освіти» та його складовою (управління якістю освіти, ліцензування, атестація, акредитація, оцінка якості, аудит, моніторинг, рейтинг). Другу групу понять використано з метою з'ясування міжнародного виміру забезпечення якості вищої освіти (інтернаціоналізація, глобалізація, європеїзація, регіоналізація, інтеграція, бенчмаркінг, конвергенція).

Виявлено, що забезпечення якості вищої освіти являє собою багатовимірний процес, спрямований на досягнення збалансованої відповідності ресурсної бази системи вищої освіти, її процесуальних характеристик, результату та зовнішнього контексту функціонування вищих навчальних закладів цілям, потребам і соціальним очікуванням основних споживачів освітніх послуг. Досліджуваний процес має внутрішній (самооцінка культури якості діяльності ВНЗ) та зовнішній (процедури атестації, акредитації, аудиту, моніторингу, рейтингу) виміри та здійснюється в контексті Болонського процесу на інституційному, національному та європейському рівнях. Підкреслено, що досягнення цілісності процедур забезпечення якості вищої освіти на всіх означених рівнях є однією з головних умов утворення Європейського простору вищої освіти, зростання привабливості європейської вищої освіти, розвитку мобільності студентів, викладачів, науковців та менеджерів освіти.

2. Висвітлено етапи, чинники та виокремлено суб'єкти європейської політики у сфері вищої освіти у доболонський та болонський періоди її розвитку. Доведено, що розвиток регіональної освітньої політики зумовлено на кожному з етапів широкою сукупністю економічних, політичних та академічних чинників. Виявлено, що головними суб'єктами європейської освітньої політики, що представляли інтереси міжнародного економічного та політичного співтовариства, національних провайдерів та споживачів освітніх послуг у досліджуваний період були: на першому – *установчому етапі* (1957–1971): Римський клуб, Європейське економічне співтовариство, Асоціація європейських університетів; на другому етапі – *початку європейського академічного співробітництва* (1971–1983): ЄЕС та РЄ, Європейський центр вищої освіти (UNESCO-CEPES) та Західноєвропейське студентське

інформаційне бюро (WESIB); на третьому етапі – *формування європейського виміру змісту вищої освіти* (1983–1992) до створених раніше організацій долучилися Центр вивчення політики вищої освіти (CHEPS) та Європейська асоціація вищих навчальних закладів (EURASHE); на четвертому етапі – *інтенсифікації цілеспрямованих інтеграційних процесів* у європейській вищій освіті (1992–1999) – головними суб'єктами досліджуваного процесу стали РЄ та ЄС, а також регіональні організації академічної співпраці, до яких приєдналася Європейська конфедерація конференцій ректорів Європейського Союзу; на п'ятому етапі – *утворення Європейського простору вищої освіти* (1999–2010) крім панєвропейських політичних суб'єктів (ЄС, РЄ), освітня політика стала предметом діяльності широкого кола наднаціональних організацій, передусім групи супроводу Болонського процесу та її складової – Групи Є-4.

Реалізація завдань дослідження зумовила необхідність виокремлення етапів розвитку процесу забезпечення якості вищої освіти та з'ясування особливостей кожного з них: перший етап (80–90-ті роки ХХ ст.) – до підписання Болонської декларації мав підготовчо-експериментальний характер; другий етап (1999–2001) відзначився інтеграцією зусиль наднаціональних суб'єктів процесу забезпечення якості вищої освіти; третій етап (2001–2003) визначився структурно-організаційними змінами у процесі ЗЯВО, а саме запровадженням Європейської кредитно-трансферної та накопичувальної системи, а також утворенням Групи Є-4; четвертий етап (2003–2005) – етап пріоритетної уваги до формування культури якості вищої освіти, на якому відбувався активний розвиток інституційних стратегій забезпечення якості; п'ятий етап (2005–2007) – перетворення забезпечення якості на пріоритет європейської освітньої політики, що мало наслідком розробку єдиних Європейських стандартів і рекомендацій щодо ЗЯВО; шостий етап (2007–2009) – впровадження європейських стандартів якості вищої освіти, дослідження європейських та світових тенденцій процесів забезпечення якості; сьомий етап (2009–2010) – осмислення здобутих результатів та визначення перспектив діяльності на майбутнє; восьмий етап (з 2010 р.) – подальший розвиток Європейського простору вищої освіти і процесу забезпечення якості на всіх рівнях (інституційному, національному, європейському).

Показано, що новоутворений ЄПВО став безпрецедентним прикладом регіональної транскордонної співпраці у сфері вищої освіти, що спричинила значну зацікавленість цим освітньо-політичним феноменом в інших частинах світу і сприяла підвищенню привабливості та популярності європейської вищої освіти у глобальному освітньому просторі.

3. З'ясовано, що розвиток ЄПВО зумовив активізацію організаційних зусиль щодо забезпечення якості вищої освіти на міжнародному рівні, зокрема утворення спеціалізованих агенцій з ЗЯВО, їх об'єднання в субрегіональні та європейські мережі, входження до групи супроводу Болонського процесу в рамках Групи Є-4 у складі Європейської асоціації університетів, Європейської асоціації вищих навчальних закладів та Європейського студентського союзу.

Аналіз організаційних та змістових засад діяльності організацій – членів Групи Є-4 дозволив дійти висновку, що їх зусилля в досліджуваній сфері

полягали в узгодженні національних механізмів забезпечення якості вищої освіти з метою надання їм прозорості і зрозумілості, розвитку міжнародної мобільності студентів, викладачів, науковців і освітніх менеджерів у масштабах ЄПВО, розвитку привабливості європейської вищої освіти у світовому вимірі. Підкреслено, що найважливішими результатами діяльності Групи Є-4 стали такі: розробка та запровадження Європейських стандартів та рекомендацій щодо забезпечення якості освіти на ЄПВО, Європейського реєстру з забезпечення якості вищої освіти; організаційних засад інституційного забезпечення культури якості вищої освіти, у залученні всіх зацікавлених сторін, зокрема й студентів, до моніторингу якості освіти. Європейські організації здійснювали інформаційну, аналітичну, консультативну, моніторингову, законотворчу, освітньо-політичну діяльність та тісно взаємодіяли між собою в розробці та запровадженні механізмів ЗЯВО у Болонському регіоні, що запроваджувалися як на інституційному, так і на національному та наднаціональному рівнях. Доведено, що до співпраці з Групою Є-4 долучалися й інші міжнародні організації, що представляли інтереси освітніх провайдерів, професійних спілок та роботодавців.

4. З'ясування досягнень української системи вищої освіти в досліджуваній сфері надало можливість сформулювати рекомендації щодо використання прогресивного європейського досвіду в подальшому реформуванні системи вищої освіти України на національному, регіональному та інституційному рівнях.

На *національному* рівні такими рекомендаціями є приведення національної законодавчої бази, освітньої політики держави та вітчизняної системи вищої освіти у відповідність до європейських стандартів і рекомендацій, сформульованих у документах Болонського процесу.

На *регіональному* рівні пріоритетним визначено вивчення та врахування регіонального попиту на кваліфіковані кадри, розвиток співпраці регіональних університетів у забезпеченні якості вищої освіти.

На *інституційному* рівні: формування політики університету щодо розвитку культури якості, вдосконалення системи оцінювання знань студентів, залучення студентів до процесу забезпечення якості, планування розвитку ВНЗ щонайменше на 10-15 років.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. На подальше вивчення заслуговують особливості розвитку процесів ЗЯВО в різних європейських країнах, інтеграція зусиль європейських організацій у сфері ЗЯВО після проголошення Європейського простору вищої освіти тощо.

Основні наукові результати дисертаційного дослідження викладено в таких публікаціях автора:

1. Білокопитов В. І. Інтернаціоналізація вищої освіти та забезпечення її якості як пріоритетні завдання сучасного етапу розвитку Болонського процесу / В. І. Білокопитов // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. – № 1. – С. 157–165.

2. Білокопитов В. І. Напрями діяльності європейської асоціації університетів щодо забезпечення якості вищої освіти на сучасному етапі розвитку Болонського процесу / В. І. Білокопитов // Щоквартальний науково-педагогічний журнал «Порівняльно-педагогічні студії». – Умань, 2010. – № 3 – 4. – С. 123–129.

3. Білокопитов В. І. Студентська мобільність та забезпечення якості вищої освіти : взаємодія та взаємовплив процесів / В. І. Білокопитов // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – № 5 (7). – С. 205–213.

4. Білокопитов В. І. Діяльність Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти у контексті Болонського процесу / В. І. Білокопитов // зб. наук. пр. «Теоретичні питання культури, освіти та виховання». – Київ : КНЛУ, 2011. – № 44. – С. 172–176.

5. Білокопитов В. І. Діяльність Європейської асоціації вищих навчальних закладів : забезпечення пріоритетів транснаціонального освітнього співробітництва / В. І. Білокопитов // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – № 4–5 (14–15). – С. 151–159.

6. Білокопитов В. І. Становлення процесу забезпечення якості вищої освіти України в контексті Болонського процесу / В. І. Білокопитов // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – № 8 (18). – С. 102–107.

7. Білокопитов В. І. Взаємозв'язок процесів інтернаціоналізації вищої освіти та забезпечення її якості на європейському освітньому просторі / В. І. Білокопитов // Вища освіта України – додаток 4, том I (19) – 2010. – Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» – С. – 41–47.

8. Білокопитов В. І. Розвиток процесу забезпечення якості на Європейському просторі вищої освіти / В. І. Білокопитов // матеріали науково-практичного семінару «Педагогічна компаративістика-2011 : компаративіські підходи підтримки та розвитку обдарованості». – Київ, 2011. – Ч 2. – С. 100–109.

9. Білокопитов В. І. Агенції із забезпечення якості вищої освіти у європейському регіоні та їх функції // матеріали щорічної наук.-практ. конф. викладачів, аспірантів та студентів, 20-29 квітня 2010 р., Суми – Суми : СНАУ – 2010. – Том 2. – С. 25–26.

10. Білокопитов В. І. Забезпечення якості вищої освіти як пріоритетний напрям діяльності Європейської асоціації університетів / В. І. Білокопитов // Розбудова освіти для суспільства знань : мова, полікультурність, особистість : матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф., 27 – 28 травня 2010 р., Умань – Умань : РВЦ «Софія», 2010. – С. 19–21.

11. Білокопитов В. І. Взаємовплив процесів студентської мобільності та забезпечення якості вищої освіти / В. І. Білокопитов // Порівняльно-педагогічні студії-2010 : матеріали наук.-практ. семінару, 17 червня 2010 р., Київ. – К. : «Інформаційні системи», 2010. – С. 89–90.

12. Білокопитов В. І. Інтернаціоналізація як нова стратегія розвитку вищої освіти ХХІ століття / В. І. Білокопитов // Освіта в інформаційному суспільстві: філософські, психологічні та педагогічні аспекти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 27-28 жовтня 2010 р., Суми – Суми «Університетська книга», 2010. – С. 61–62.

13. Білокопитов В. І. Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти: досягнення, актуальні проблеми, перспективи / В. І. Білокопитов // Соціалізація молодшої особистості : культура, освітня політика, технології формування: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. молодих учених і студентів, 20-21 квітня 2011 р., Суми. – Суми : Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – С. 8–10.

14. Білокопитов В. І. Діяльності групи Є-4 щодо забезпечення якості на європейському просторі вищої освіти» / В. І. Білокопитов // Розвиток освітніх систем у глобальному вимірі : тенденції і прогнози: матеріали Міжнарод. наук. конф., 26 – 27 травня 2011 р., Умань. – Частина І. – Умань : ПП Жовтий, 2011. – С. 9–13.

15. Білокопитов В. І. Становлення європейської освітньої політики: доболонський період / В. І. Білокопитов // Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії : матеріали Всеукр. наук. конф., 15 грудня 2011 р., Рівне – Рівне, 2011. – С. 138–141.

Білокопитов В. І. Діяльність міжнародних організацій із забезпечення якості вищої освіти у контексті болонського процесу. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка МОНамолодьспорту України, Суми, 2012.

Дисертацію присвячено з'ясуванню теоретичних, організаційних та змістових засад діяльності європейських організацій із забезпечення якості вищої освіти у контексті Болонського процесу.

На основі системного вивчення вітчизняних і зарубіжних джерел схарактеризовано термінологічний апарат дослідження. Виявлено рівень розроблення проблеми забезпечення якості вищої освіти у вітчизняних та зарубіжних порівняльно-педагогічних наукових розвідках.

Висвітлено етапи, чинники та суб'єкти розвитку європейської політики у сфері вищої освіти та, зокрема, забезпечення якості вищої освіти на доболонському та болонському етапах.

Окреслено організаційні та змістові засади діяльності європейських суб'єктів процесу забезпечення якості вищої освіти: Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти, Європейської асоціації університетів, Європейської асоціації вищих навчальних закладів, Європейського студентського союзу.

Визначено можливості використання європейського досвіду в аспекті досліджуваної проблеми в Україні.

Ключові слова: якість вищої освіти, забезпечення якості вищої освіти, освітня політика, Болонський процес, Європейський простір вищої освіти, Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти, Європейська асоціація університетів, Європейська асоціація вищих навчальних закладів.

Белокопытов В. И. Деятельность международных организаций по обеспечению качества высшего образования в контексте Болонского процесса. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Сумской государственной педагогической университет имени А. С. Макаренка МОНмолодёжиспорта Украины, Сумы, 2012.

Диссертация посвящена определению теоретических, организационных и содержательных основ деятельности европейских организаций по обеспечению качества высшего образования в контексте Болонского процесса.

На основе системного изучения отечественных и зарубежных источников охарактеризован терминологический аппарат исследования. Выявлен уровень исследования процесса обеспечения качества высшего образования в отечественных и зарубежных сравнительно-педагогических исследованиях.

Отображены основные этапы становления европейской образовательной политики в сфере обеспечения качества высшего образования. В ходе историко-хронологического анализа определены этапы развития обеспечения качества высшего образования в контексте Болонского процесса.

Проанализирована деятельность европейских субъектов процесса обеспечения качества высшего образования – Группы Е-4 (Европейская ассоциация по обеспечению качества высшего образования, Европейская ассоциация университетов, Европейская ассоциация высших учебных заведений, Европейский студенческий союз), как ведущего международного субъекта обеспечения качества высшего образования на Европейском пространстве высшего образования.

Определены особенности развития обеспечения качества высшего образования в Украине в контексте Болонского процесса. В исследовании сформулированы рекомендации по развитию процесса обеспечения качества высшего образования в Украине на национальном, региональном и институциональном уровнях.

Ключевые слова: качество высшего образования, обеспечение качества высшего образования, образовательная политика, Болонский процесс, Европейское пространство высшего образования, Европейская ассоциация по обеспечению качества высшего образования, Европейская ассоциация университетов, Европейская ассоциация высших учебных заведений, Европейский студенческий союз.

Bilokopytov V. I. Activity of international organizations in quality assurance of higher education within Bologna Process. – On the right of manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences in Specialty 13.00.01 – General Pedagogics and History of Pedagogics. – Sumy State A. S. Makarenko Pedagogical University MESyouthsport of Ukraine, Sumy, 2012.

The thesis is devoted to a comprehensive study of formation peculiarities and development of European dimension of quality in higher education within Bologna process.

The research terminology is characterized on the basis of systematic study of domestic and foreign sources. The state of quality assurance research in the national comparative science is found out.

The modern state of European educational policy in quality assurance and its stages of development are shown. The first stage (1957–1971) was characterized with a combination of efforts for economic development of member countries, consideration of higher education in terms of its contribution to the national economy. The idea of cooperation in education was declarative. Joint initiatives were absent. During the second stage (1971–1983) the idea of European higher education that was fully tied to the economic interests of the EU. It was the beginning of cooperation in vocational education. Important academic factor of the second stage of European education policy was the creation in 1976 of the first joint training programs designed to promote cooperation and mobility in higher education. The third stage (1983–1992) was marked by increasing of the development of socio-economic integration. Several programs that provide students the opportunity to take part of their study in other countries were created. The fourth stage of pre-Bologna development of European education policy began in 1992 with the signing of the Maastricht Treaty which contributed to the intensification of targeted and managed the integration process in the formation of EU member states.

The stages of the quality assurance process in higher education are identified with the help of historical and chronological analysis. The first preparatory experimental stage was before signing the Bologna Declaration and was identified by the development of theoretical and organizational basis for the process of quality assurance performed at the national and international levels. The second stage (1999–2001) was the stage of the integration efforts of the process subjects. The various categories of the Bologna process participants (governments, universities, representatives of students, business) for the optimal solution of quality assurance at European level were combined. The third stage of the process (2001–2003) was distinguished as the stage of structural and organizational changes in the quality of higher education; the fourth stage (2003–2005) was determined as the stage of institutionalization of quality assurance in higher education. The fifth stage (2005–2007) was characterized as the stage of quality assurance prioritizing. The further development of quality assurance process and practical implementation of European Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area were the main features of the sixth stage (2007–2009). The seventh stage (2009–2010) before the

Budapest-Vienna Declaration on the European Higher Education Area) was characterized by understanding the results and identifying prospects. The eighth stage (from 2010) became the stage for further development and implementation of the European Area of Higher Education and the process of quality assurance at all levels.

The activity of main European players of quality assurance process in higher education is shown: 1) European Association for Quality Assurance in Higher Education which was founded in 2000 to strengthen European cooperation on quality assurance; 2) European University Association as the largest association of universities in European countries; 3) European Association of Higher Education Institutions was created as a true representative of professionally oriented higher education institutions, increasing their chance in the quality of higher vocational education in Europe; 4) European Students' Union the main objectives of which were concentrated on defending students' perspective as for higher education development; providing students' educational, social, economic, political and cultural interests; providing students with equal opportunities in education; ensuring all citizens equal access to higher education; promoting exchange of information between students and student organizations; ensuring cooperation with other organizations whose activities are related education and student life.

The trends of quality assurance process in higher education in Ukraine within Bologna process are specified. The recommendations for the development of quality assurance process in higher education in Ukraine at national, regional and institutional levels are formulated.

Keywords: quality of higher education, quality assurance of higher education, educational policy, Bologna Process, European Area of Higher Education, European Association of Quality Assurance in Higher Education, European University Association, European Association of Higher Education Establishments, European Students' Union.

Підписано до друку 17.05.2012. Формат 60х84/16. Гарн. New Times.
Друк ризограф. Папір офсет. Умовн. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим.

Надруковано у редакційно-видавничому відділі
СумДПУ ім. А. С. Макаренка

40002, м. Суми, вул. Роменська, 87

